कालनानात्वंकालोजीवस्तस्यनानात्वंकृतत्रेतादिरूपेण तथाहिसत्कर्मपराङ्मुखःशयानःपुरुषःकलिरित्युच्यते अधर्महातुमिच्छन्संजिहानोद्वापरः धर्ममनुष्ठातुमुद्युक्तउत्तिष्ठंस्त्रेता धर्मंचरन्कृतंभवति तथा चश्रुतिः कलिःशयानोभवतिसंजिहानस्तुद्वापरः उत्तिष्ठंस्त्रेताभवतिकृतंसंपद्यतेचरन्निति सचकालोऽनादिनिधनःप्रजाःसूतेऽत्तिचेतिजीवस्यतत्पदार्थाभेदउक्तः ॥ १९ ॥ यच्चेदंकालाख्यंभूतानांप्रभवउत्पत्तिः स्थानंपोषणं संयमःप्रलयः यमःनियंतांतर्यामीयत्रवर्तंतेभूतानिस्वभावेनब्रह्मभावेननतुविकृतेनरूपेण ॥ २० ॥ कालएवसर्गादिकंतेनज्ञानंनामविद्यैवप्रतीचोऽज्ञानकृतजीवत्वबाधेनब्रह्मभावप्रकाशिकानत्वात्मन्यतिशयआत्मोच्छेदोवेतिअध्यायद्वयेनस्पष्टीकृतं ॥२१॥ इतिशांति॰मो॰नै॰भा॰एकोनचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ ॥ ७ ॥ एवंज्ञानपदार्थव्याख्यानप्रसंगादात्मनोऽ

निश्चितंकालनानात्वमनादिनिधनंचयत् ॥ कीर्त्तितंयत्पुरस्तान्मेसूतेयच्चात्तिचप्रजाः ॥ १९ ॥ यच्चेदंप्रभवःस्थानंभूतानांसंयमोयमः ॥ स्वभावेनैववर्त्ततेद्वंद्वस्तृष्टानिभूरिशः ॥ २० ॥ सर्गःकालोधृतिर्वेदाःकर्ताकार्यंक्रियाफलं ॥ एतत्तेकथितंतातयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशांतिपर्वणिमोक्षधर्मपर्वणिशुकानुप्रश्नेएकोनचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच इत्युक्तोभिप्रशस्यैतत्परमर्षेस्तुशासनं ॥ मोक्षधर्मार्थसंयुक्तमिदंप्रष्टुंप्रचक्रमे ॥ १ ॥ शुकउवाच प्रज्ञावान्श्रोत्रियोयज्वाकृतप्रज्ञोनसूयकः ॥ अनागतमनैतिह्यंकथंब्रह्माधिगच्छति ॥ २ ॥ तपसाब्रह्मचर्येणसर्वत्यागेनमेधया ॥ सांख्येवायदिवायोगएतत्पृष्टोवदस्वमे ॥ ३ ॥ मनसश्चेंद्रियाणांचयथैकाग्र्यमवाप्यते ॥ येनोपायेनपुरुषैस्तत्त्वंव्याख्यातुमर्हसि ॥ ४ ॥ व्यासउवाच नान्यत्रविद्यातपसोर्नान्यत्रेंद्रियनिग्रहात् ॥ नान्यत्रसर्वसंत्यागात्सिद्धिंविंदतिकश्चन ॥ ५ ॥ महाभूतानिसर्वाणिपूर्वसृष्टिःस्वयंभुवः ॥ भूयिष्ठंप्राणभृद्ग्रामेनिविष्टानिशरीरिषु ॥ ६ ॥ भूमेर्देहोजलात्स्नेहोज्योतिषश्चक्षुषीस्मृते ॥ प्राणापानाश्रयोवायुःखेष्वाकाशंशरीरिणां ॥ ७ ॥

नाधेयातिशयत्वमुक्तं तच्चनकर्त्रात्मपक्षेउच्छेदपक्षेवायुज्यते अतःपरिशेषात्असंगात्मवादिनोःसांख्ययोगयोरेवव्यवतिष्ठतइतितयोरेवविभागार्थमध्यायद्वयमारभ्यते इत्युक्तइत्यादि ॥ १ ॥ अनागतंप्रत्यक्षानुमानाभ्यामज्ञातं अनैतिह्यंयूपाहवनीयादिवदलौकिकमपिइदमित्थमितिवेदेनापिननिर्देश्यं ॥ २ ॥ ३ ॥ यथायत्प्रकारकमैकाग्र्यं ॥ ४ ॥ विद्यादिपदैःक्रमेणाश्रमचतुष्टयधर्माउक्ताः ॥ ५ ॥ स्वयंभुवईश्वरस्यमहाभूतानिपूर्वसृष्टिः तानिचप्राणभृद्ग्रामेजीवसंघेशरीरिषुशरीराभिमानिषुमूढजीवेषुभूयिष्ठंनिविष्टानि तैरात्मत्वेनगृहीतानीत्यर्थः पृथक्सृष्टिरितिपाठेभौतिकसृष्टेःपृथगेवभूतसृष्टिस्ततःप्राचीनत्वादितिसएवार्थः ॥ ६ ॥ खेषुनासादिरंध्रेषु ॥ ७ ॥

Digitized by Google